

ÇALIŞAN BULUŞÇUYA ÖDENECEK TEŞVİK ÖDÜLÜ

I. GİRİŞ

Yasa koyucular buluşları patent ve faydalı model mevzuatıyla koruyarak *sermayeyi/işletmeleri*, buluş bedeli ödemeyi işverene zorunlu tutarak da *çalışanları buluşa teşvik* eder. Patent korumasında dünya çapında yeknesak düzenleme ve uygulamalar vardır. Buna karşılık çalışanı buluşa teşvik eden çalışan buluşları hukuku için aynı şey söylenemez. Gerçekten gerek gelişmiş gerekse gelişmekteki ülkelerin *çalışanı buluşa teşvik edici düzenlemeleri* birbirinden çok farklıdır¹.

Türkiye özelinde çalışanı buluşa teşvikte yasa koyucunun sert müdahalesi vardır. Aslında bu müdahale 1995 tarih ve 551 sayılı mülga Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK (PatKHK) ile yapılmıştı. Fakat o tarihlerde ilgili yönetmelik çıkarılmadığı için mevzuat tamamlanamamış ve bu nedenle de PatKHK'daki düzenlemeler kayda değer şekilde hayata geçirilememişti.

2017 tarih ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunundaki (SMK) düzenlemeyle yasa koyucunun kararlı olduğu anlaşılıyor. Bazı farklılıklarla mülga PatKHK'nın sistemi özü itibarıyla SMK'da muhafaza edildi. Konuya ilişkin yönetmelik (ÇBY) de 29 Eylül 2017 tarihinde yürürlüğe girdi. Haziran 2020 tarihinde Çalışan Buluşları ve Yükseköğretim Kurumlarında Geliştirilen Buluşlarla ilgili iki adet Kılavuz da Türk Patent tarafından kamuoyu ile paylaşıldı. Mevzuatın tamamlanmasıyla çalışanı buluşa teşvik eden sistemin işleminin önünde teorik bir engel kalmadı².

Bu çalışmada Yönetmelikte (ÇBY) teşvik ödülü adı altında öngörülen ve işverenin çalışana ödemesi gereken bedele ilişkin sorunlar irdelendi. Bu yapılırken de *teşvik ödülüne ilişkin Yönetmelik hükmünün meşruiyeti* tartışıldı.

II. YASAL DAYANAĞI

Hukukumuzda hizmet buluşlarının, belirli bir seremoni uygulanarak işverene geçirilmesi karşılığında çalışana *makul bedel* ödenmesi yasal bir yükümlülüktür (SMK 115). SMK'da teşvik ödülü adı altında bir düzenleme yoktur. Buna karşılık SMK'daki **makul bedel**, ÇBY'de **bedel** ve **teşvik ödülü** adı altında iki kalem olarak düzenlendi (m. 7/2). Teşvik ödülüne ilişkin diğer bir düzenleme de Yönetmeliğin tanım maddesidir (ÇBY 4/1-ı).

1 Geniş bilgi için bkz. Cahit Suluk: Çalışan Buluşları Hukuku, 2. Bası, Seçkin, Ankara 2020, s. 69 vd.

2 Hukukumuzda benimsenen sistem ve bu sistemin eleştirisi için bkz. Suluk, s. 379 vd.

Burada kritik soru şudur: Acaba SMK'daki makul bedel ile ÇBY'deki bedel aynı şeyi mi ifade ediyor? Yoksa teşvik ödülü, makul bedelden ayrı bir ödeme kalemi midir? Tekrar pahasına belirtelim ki teşvik ödülüne ilişkin ne mehz Alman hukuku ne de SMK'da herhangi bir düzenleme vardır. SMK ile işverene, belirli şartlar altında *makul bedel* ödeme yükümlülüğü getirildi (m. 115/6). Makul bedel ise ÇBY'de *bedel* ve *teşvik ödülü* adı altında iki ayrı kalem olarak düzenlendi. Eğer SMK'daki *makul bedel* ile ÇBY'deki *bedel* aynı anlama geliyorsa ÇBY'deki teşvik ödülü yönetmelikle düzenlendiği için uygula- nabilir değildir. Çünkü dayanağını kanundan almayan **bir yönetmelik hükmüyle kişilere vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülük getirilemez** (Anayasa 73).

Kanaatimizce teşvik ödülünde kanuni dayanak, SMK 115/6 ve özellikle 115/11 hükmüdür³. Bu nedenle **teşvik ödülü, makul bedelin içindedir; ama tam karşılığı da değildir**. Demek ki teşvik ödülü, makul bedel içindeki ödeme kalemlerinden birisidir. Nitekim ÇBY 7/2'nin ilk cümlesinde teşvik ödülü ve bedel ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bu hükümde; "... *buluşu yapanın diğer hakları saklı kalmak kaydıyla* ..." ifadesine yer verilerek teşvik ödülü ve bedelin ayrı ödemeler olduğuna işaret edilmiştir. Yine hükümde; "... *bedelden ayrı olarak teşvik ödülü verilir*" denilerek teşvik ödülünün ayrı bir ödeme kalemi olduğu vurgulanmıştır.

Burada ÇBY 7/1 *makul bedeli*, ÇBY 7/2'nin de *teşvik ödülünü* düzenlediği görüşü de savunulabilir. Eğer bu görüş kabul edilirse 7/2'deki teşvik ödülünün kanuni dayanağı yoktur. Çünkü SMK 115/6'daki *makul bedelin* karşılığı ÇBY 7/1'de *bedel* olarak düzenlenmiş demektir. Kanuni dayanağı bulunmayan bir yönetmelik hükmüyle mali bir yükümlülük getirilemeyeceği için bu görüşün kabulü halinde ÇBY 7/2 uygulanabilir değildir. Biz, ÇBY 7/1-2 hükümlerinin kanuni dayanağının SMK 115/6 olduğu kanaatindeyiz. ÇBY 7/1'de makul bedel yerine sadece bedel ifadesinin kullanılması da görüşümüzü desteklemektedir Ancak Türk Patent'in hazırladığı Çalışan Buluşları Kılavuzunda (s. 11) bu görüşün tam aksi savunulmuştur. Türk Patent'in görüşü kabul edilirse işverenlere, bir yönetmelik hükmüyle mali yükümlülük getirilmiş demektir. Sonuç olarak Danıştay'da Yönetmeliğin bu hükmü iptal ettirilebilir.

III. ŞARTLARI

Patent veya faydalı modelle korunabilir nitelikteki buluşlar için teşvik ödülü ödenir (ÇBY 4/1-c). Dolayısıyla teknik iyileştirme teklifleri için ödeme yapılmaz.

ÇBY 4/1-ı hükmü teşvik ödülünün doğumunu *patent başvurusuna*, 7/2 ise *tam hak talebine* bağlamış- tır⁴. Anılan hükümler birbiriyle çelişmektedir. Kanaatimizce ÇBY 7/2, SMK 115/6 ile uyumlu olup ÇBY 4/1-ı hükmü uygulanabilir değildir. Çünkü SMK'ya göre tam hak talebiyle birlikte makul bedel hakkı doğar. Bu nedenle **tam hak talebi yapılan ve fakat patent başvurusu yapılmayan buluşlar için de teşvik ödülü ödenmelidir**⁵. Bu yorum tarzı SMK 116/2 bakımından da gereklidir. *De lege ferenda* teşvik ödülünün doğumu, tam hak talebi veya başvuruya değil, belki tescile, hatta kademeli olarak ticarileşmeye bağlanabilirdi. Çünkü daha başta tam hak talep edilen veya başvurusu yapılan bir buluşun tescil edileceği dahi belli değildir.

3 Krş. Hakan Koçak: "Türk Patent Hukuku Açısından Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği ve Çalışanın Bedel Hakkı", Hacettepe HFD, 9(2) 2019, s. 510.

4 ÇBY 7'nin kenar başlığı *Tam Hak Talebidir*.

5 Bu konuda Çalışan Buluşları Kılavuzunda (s. 7) şu ifadeler kullanılmıştır: "SMK ile ise ilk başvurunun TÜRKPATENT'e yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Yönetmelik md. 7(2) ile ise teşvik ödülü verilmesi zorunluluğu ve verilme zamanı düzen lenmiştir. TÜRKPATENT'e başvuru yapılmadan teşvik ödülünün verilmesini engelleyen herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. İşverenin teşvik ödülü ödeme zorunluluğu tam hak talebinde bulunmasıyla doğar. / Teşvik ödülü verilmesi için son tarih TÜRKPATENT'in başvuruya ait şekli uygunluk yazısının işverene tebliğ edildiği tarihten itibaren 2 aydır. Ödemelerde, ödemenin gerçekleştirileceği döneme ait net asgari ücret miktarı alınır". Fakat Kılavuzda bu açıklamalarla çelişen şu ifade de kullanılmıştır: "Teşvik ödülü ise işverenin tam hak sahipliği talep etmesi durumunda, çalışana buluşu hakkında yapılacak *başvuru karşılığında* verilen meblağı ifade etmektedir" (vurgulu ifade aslında vardır).

Değinilmesi gereken diğeri bir husus ise SMK 116/1'e göre ilk başvurunun Türk Patent'e yapılması zorunluluğudur. ÇBY 7/2'ye göre Türk Patent'e yapılan başvurunun şekle uygunluğunun bildirimin- den itibaren iki ay içinde teşvik ödülü ödenir. Acaba ilk başvuru Türk Patent yerine sözelimi EPO'ya yapılırsa yine teşvik ödülü ödenir mi? Bize göre teşvik ödülünü doğuran işlem, hak talebi olduğu için hiç başvuru yapılmasa da ödeme yapılacaktır. Kanaatimiz aksi yönde olmakla birlikte eğer teşvik ödülünün başvuruya bağlandığı fikri kabul edilirse bu ödül sadece Türkiye'deki başvurulara hasredilmiştir. Bir buluşa bir adet teşviki ödemesi yapılacağı ilkesinden hareketle, Türk başvurusu için ödeme yapıldıktan sonra artık yabancı ülkelerde yapılan başvurular için ayrı ödeme yapılmaz (ÇBY 7/2). Yani **teşvik ödülü bir buluş için bir kez ödenir**.

Teşvik ödülü sadece tam hak talebi yapılan hizmet buluşları için ödenir. Kısmi hak talebinde buluş serbest bırakıldığı için buluştan doğan haklar, zaten çalışmada kalır ve teşvik ödülü ödenmez (ÇBY 4/1-ı).

Teşvik ödülü sadece özel sektör çalışanlarına ödenir ve fakat kamu çalışanlarına ödenmez (ÇBY 7/2). Staj durumunda işyerinin hukuki statüsüne bağlı olarak sonuç değişir. Eğer işyeri özel sektöre aitse buluşçu stajyere de teşvik ödülü ödenir, kamu kurum veya kuruluşuna aitse ödeme yapılmaz.

Yükseköğretim kurumlarında geliştirilen buluşlar bakımından *gelir paylaşımı* modeli benimsendiği için teşvik ödülü ödenmez (SMK 121/5 ve 8). Velev ki yükseköğretim kurumu vakıf statüsünde bulun- sun. Yükseköğretim kurumu ile buluşçu bunun aksini kararlaştırabilir. Ancak buluşçunun aleyhine sözleşme yasağı bu buluşlar için de geçerlidir.

IV. MİKTARI VE ÖDENMESİ

Teşvik ödülü müzakereye tabi değildir. Ödemenin yapılacağı yıldaki net asgari ücretten az olmamak üzere (ÇBY 7/2) işveren miktarı tek taraflı belirler. Bu nedenle teşvik ödülü, çalışan-işveren arasında akdedilecek bedel sözleşmesine konu olmaz.

Ortak buluşçulardan bazıları kamu çalışanıysa ödeme nasıl gerçekleştirilecektir? Yukarıda belirtildiği üzere **bir buluşa bir adet teşvik ödülü ödenir**⁶. Birden çok buluşçu olsa bile katkıları oranında bu ödül paylaşılır (ÇBY 7/2). Katkı payı, yüzde olarak ifade edilen bir orandır (ÇBY 4/1-e). Ortak buluşçulardan kamu çalışanına ödeme yapılmaz; özel sektör çalışanına ise buluşa yaptığı katkı oranında teşvik ödülü ödenir.

Yönetmelikte *"başvuru karşılığında verilen meblağ"* ifadesi kullanılmıştır (ÇBY 4/1-ı). Meblağ ile kastedilenin para olduğu kanaatindeyiz⁷; aynı, tatil izni veya kıdem artırma gibi ekonomik veya sosyal haklar şeklinde ödeme yapılamaz. Özetle, bedel için geçerli olan parayla ödeme kuralı teşvik ödülü için de geçerlidir.

Acaba teşvik ödülü, bedelden indirilecek midir? ÇBY 7/2'de; *"... buluşu yapanın diğeri hakları saklı kalmak kaydıyla birinci fıkrada belirtilen bedelden **ayrı olarak** ..."* teşvik ödülünün verileceği hükme bağlandığı için bu soru olumsuz yanıtlanmalıdır.

6 Çalışan Buluşları Kılavuzuna göre bölünmüş patentler için buluşçuya her bir buluş için ayrı ayrı teşvik ödülü verilmesi, kazancın ayrı ayrı hesaplanabilmesi halinde bedelin de ayrı ayrı ödenmesi gerekmektedir (s. 16).

7 Mülga PatKHK 25'in gerekçesine göre bedelin mutlaka para olması gerekmez; para ile ölçülebilen diğeri menfaatlerin sağlanması da mümkündür.

Teşvik ödülü, patent başvurusunun şekle uygunluk bildiriminin işverene ulaşmasından itibaren iki ay içinde ödenir (ÇBY 7/2). Şekle uygunluk yazısı işverene ulaşmadan önce çalışan işten ayrılabilir bile ödeme yapılır. Zira tam hak talebinin yapılmasıyla bedel hakkı doğmuştur. Yine buluşun ticari sır olarak saklanması veya işverenin ihmali nedeniyle başvurunun yapılmaması halinde de ödeme yapılır⁸. Bu ihtimallerde ödeme takviminin ne olacağına mevzuatta değinilmemiştir. Kanaatimizce kısmi hakka dayalı kullanımdan itibaren iki aylık süre burada kıyasen uygulanmalıdır.

Teşvik ödülü, ÇBY'nin yürürlüğe girdiği 29.9.2017 tarihinden sonra tam hak talebi yapılan buluşlar için ödenecektir. Dayanağını SMK'dan alsa bile teşvik ödülü ÇBY ile düzenlenmiştir. Bu nedenle teşvik ödülü, daha önceki buluşlar için uygulanabilir değildir⁹.

Burada teşvik ödülündeki vergi yükünün kimde olacağı sorusu akla gelmektedir. Çalışan Buluşları Kılavuzunda vergi yükünün işverende olduğu belirtilmiştir¹⁰. Bu görüş kabul edilirse asgari geçim indirimi bu meblağa dâhil edilmez¹¹. Aksi görüşün kabulü halinde vergi yükü çalışanda olacağı için uygulamada çalışanın eline geçecek net tutar, çalışandan çalışana farklılık gösterecektir. Şunu da belirtelim ki mer'i hukukumuzda stopaj bir tarafa bırakılırsa, Gelir Vergisi Kanunu 18/1'e göre fikri üründen elde edilen gelirler vergi istisnasına girdiği için teşvik ödülünden vergi kesintisi yapılmaz¹².

V. SONUÇ

Çalışan buluşlarını düzenleyen ülkelerde işverenin çalışana, *maaşına ilave bir bedel* ödemesi yasal yükümlülüktür. Bu yükümlülüğün amacı çalışana buluşa teşvik etmektir. Böylece bir yandan *patent korumasıyla sermaye (işveren) yeniliğe teşvik edilirken* diğer yandan *maaşa ek ödemeyle çalışan da bu- luş geliştirmeye teşvik edilerek* bir yenilik ve buluş ekosistemi kurulmak istenmektedir. Düzenleme yapılmayan ülkelerdeki bazı işletmeler, çalışanlarını buluşa teşvik edici kendi uygulamalarını devreye sokmaktadır.

Türk yasa koyucusu SMK ile çalışan buluşçuya *makul bedel* ödemesi yapılacağını hükme bağlamıştır (m. 115/6). Makul bedel uygulamasının nasıl olacağı ise ÇBY'de detaylı olarak kaleme alınmıştır. Makul bedel, ÇBY'de *bedel ve teşvik ödülü* şeklinde iki ayrı kalem olarak düzenlenmiştir. Kanaatimizce teşvik ödülü, dayanağını SMK'dan almaktadır. Türk Patent'in hazırladığı Kılavuzda bunun aksi savunulmuştur. Eğer bu görüş kabul edilirse teşvik ödülüne ilişkin düzenleme Danıştay'da iptal ettirilebilir. Çünkü kanuni dayanağı bulunmayan bir yönetmelik hükmüyle kişilere mali yükümlülük getirilemez (Anayasa 73).

Teşvik ödülü sadece özel sektör çalışanlarına ödenir. Kamu çalışanlarını sistemin dışında tutan bu düzenleme, amaca uygun olmadığı gibi eşit muamele ilkesiyle de uyumlu değildir. Yükseköğretim kurumlarında geliştirilen buluşlar bakımından *gelir paylaşımı* modeli geçerli olup, teşvik ödülü ödenmez.

ÇBY'de konuya ilişkin çelişkili düzenlemeler olmakla birlikte kanaatimizce teşvik ödülü, tam hak talebine bağlanmıştır. *De lege ferenda* teşvik ödülünün doğumu, tam hak talebi veya başvuruya değil, belki tescile, hatta ticarileşmeye bağlanabilir. Çünkü daha başta tam hak talep edilen veya başvurusu yapılan bir buluşun, ticarileştirilmesi bir tarafa, tescil edileceği dahi belli değildir.

8 Aksi yönde Türk Patent, Çalışan Buluşları Kılavuzu 11.

9 Böylece SMK'nın yürürlüğe girdiği 10.2.2018 tarihinden ÇBY yürürlüğe girdiği 29.9.2017 tarihine kadarki buluşlara teşvik ödülü ödenmezken, ÇBY sonrası buluşlara ödeme yapılır. Bu çarpıklık mevzuatın hatalı tasarımıyla kaynaklanmaktadır. Bu konuda ayrıca bkz. Koçak 510.

10 Kılavuzda (s. 9-11) şu ifade vardır: "Ödemelerde, ödemenin gerçekleştirileceği döneme ait net asgari ücret miktarı alınır".

11 Uygulamada bir karışıklığa yol açmamak için çalışana ödenecek meblağ, X no.lu patent başvurusu için ödenmiştir şeklinde belirtilmelidir. İşveren, bu meblağı Ar-Ge masrafı olarak kayıtlarına işleyebilir.

12 Hüküm şöyledir: "Müellif, mütercim, heykeltıraş, hattat, ressam, bestekâr, bilgisayar programcısı ve mucitlerin ve bunların kanuni mirasçılarının şiir, hikâye, roman, makale, bilimsel araştırma ve incelemeleri, bilgisayar yazılımı, röportaj, karikatür, fotoğraf, film, video band, radyo ve televizyon senaryo ve oyunu gibi eserlerini gazete, dergi, bilgisayar ve internet ortamı, radyo, televizyon ve videoda yayınlamak veya kitap, CD, disket, resim, heykel ve

nota halindeki eserleri ile ihtira beratlarını satmak veya bunlar üzerindeki mevcut haklarını devir ve temlik etmek veya kiralamak suretiyle elde ettikleri hasılat Gelir Vergisinden müstesnadır".

* Avukat, Cahit Suluk Avukatlık Bürosu, suluk@suluk.com.tr